

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ
ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ

Арашан гуманитардык
институтунун
ИЛИМИЙ ЖУРНАЛЫ

Araşan Sosyal Bilimler
Enstitüsü
İLMÎ DERGİSİ

3-4

БИШКЕК / BİŞKEK - 2007

Sirâcuddin el-Ûşî'nin Hayatı ve Kimliği

Кенжебек ЧЫЙБЫЛОВ*
(Kencebek ÇIYBILOV)

Özet:

Mâveraünnehir, Ceyhun nehrinin doğu tarafı olup, Tirmiz, Nesef, Taşkent, Fergana, Buhara, Semarkand ve Oş (Uş) gibi önemli kültür merkezlerin bulunduğu bölgenin adıdır. Özellikle Semarkand uleması, bidatçilere son derece mücadele veren kimseler olmuştur. İşte bu özelliklere sahip olan Mâveraünnehir âlimlerinden birisi de fakih, muhaddis, edip, şair ve mütekellim **Siracuddin Ali b. Osman el-Ûşî'dir**. Ancak günümüze kadar Ûşî'nin hayatı, kimliği ve eserlerinin ilmi yönden incelenmesi ihmal edilmiştir. Makalemizin amacı, Ûşî'nin hayatını ve kimliğini inceleyerek onun İslam alemindeki konumunu belirlemektir.

Anahtar kelimeler: Mâveraunnehir, Taşkent, Buhara, Semarkand, Oş, kültür, merkezlerin, ulema, İslam, eserler, ilim, şair, edip, Ûşî', mücadele.

Abstract:

"Life and works of Sirajuddin al-Ushi"

Siracuddin al-Ushi was an eminent Kyrgyz scholar who equipped with the different kinds of Islamic knowledge. Unfortunately, due to the ignorance and lack of researches, his life is little known in Kyrgyzstan today. This article aims to intriduce al-Ushi and his works as true as possible.

Keywords: Ushi, Tashkent, Samarqand, Bukhara, Osh, culture, centre, scholars.

Аннотация:

Семиречье, название области, где располагались такие города как, Тирмиз, Несеф, Ташкент, Фергана, Бухара, Самарканд и Ош, которые были на тот период времени крупными научными центрами. В особенности ученые мужи Самарканда, сильно боролись с иноваторами и искажателями религии. Так вот одним из таких ученых мужей Семиречья, правовед, литератор, поэт, хадисовед и писатель был Сиражиддин Али ибн. Осман аль-Уши. Но на сколько известно до сих пор его личность, биография и его произведения научным образом не изучались. Цель этой статьи, исследовать его личность и биографию, тем самым подчеркнуть его значение для Исламского мира.

Ключевые слова: Семиречье, Ташкент, Бухара, Самарканд, Ош, культура, центр, ученые мужи, Ислам, произведения, наука, поэт, писатель, Уши, противостояние.

Giriş:

Mâveraunnehir, Ceyhun (Arnu) nehrinin doğu tarafı olup, İslam'dan sonra bu isimle isimlendirilen bölgenin adıdır. Bölgede, Tirmiz, Nesef, Taşkent, Fergana, Buhara, Semarkand ve Oş (Uş) gibi önemli kültür merkezleri bulunmaktadır. Bunlardan Semarkand, İslam düşüncesinin başta kelam/itikad, fıkıh, hadis ve tefsir olmak üzere çeşitli alanlarında önemli eğitim merkezlerinden birisi haline gelmiştir. Özellikle Semarkand uleması, hem fıkıhı hem hadisi bilen, kelam ilminde derinleşmiş ve bu bölgelerdeki bidatçilere ve delalet ehline son derece mücadele veren kimseler olmuştur.

İşte bu özelliklere sahip onlarca Maaveraunnehir ulemalarından birisi de fakih, muhaddis, edip, şair ve mütekkilim **Siracuddin Ali b. Osman el-Ûşî'dir**.

Ûşî, fakih ve muhaddis kimliğinden daha çok mütekkilim kimliğiyle tanınan ve bu sahada takdir edilen bir âlim olmuştur. Ayrıca fıkıhta Hanefiliğin, itikadda Maturidiliğin önemli temsilcilerinden olarak bu ekollerin gelişmesinde katkısı bulunan birisi olduğu bilinen bir husustur. Ancak ne var ki fark ettiğimiz kadarıyla günümüze kadar Ûşî'nin hayatı, kimliği ve eserlerinin ilmi yönden incelenmesi ihmal edilmiştir.

Makalemizin konusundan da anlaşılacağı üzere amacımız, Ûşî'nin hayat tercümesini ve kimliğini inceleyerek onun İslam âlemindeki konumunu belirtmektir.

Bu gayemizle, gücümüz nisbetinde makalemizi sunmaya çalışırken ilk olarak Ûşî'nin hayatını ele aldık ve onun İslam dünyasında bir mütekkilim olmanın yanısıra aynı zamanda bir muhaddis, fakih, edip ve şair kimliğini belirtmeyi amaçladık.

1. ÛŞÎ'İNİN HAYAT TERCÜMESİ

Ebu Muhammed Siracuddin Ali b. Osman b. Muhammed b. Süleyman b. Ali et-Teymî eş-Şehidi² el-Ûşî³.

Siracuddin Ali b. Osman el-Ûşî yazmış olduğu eserlerinin bazılarında kendisi hakkında parça parça olarak zikretmiş olduğu az malumatlara göre H:VI, M:XXII. asrın ortalarında yaşamış olup, vefat tarihi 575/1179 olarak gösterilmektedir.

Kısıtlı da olsa elde ettiğimiz kaynaklara göre bu zat künyesinden de anlaşılacağı üzere Allah yolunda şehid olmuş Teymî kabilesine vela yoluyla⁴ muntessibtir.

Âlim, edip ve şair olmakla birlikte fakih, muhaddis ve mütekkilimdir.⁵ İsmi, Ali b. Osman el-Ûşî'dir. Künyesi, Ebu Muhammed⁶ ve Ebul-Hasan olup,⁷ lakabı Şemsul-İslam, Sirâcud-Din⁸ ve Rûknüd-Dindir.⁹ Ehlisünnet itikadını nazım olarak anlatan **Emâli**⁹siyle meşhurdur.

Ali b. Osman el-Ûşî, İslam âlemine her ne kadar kelam sahasında kendisine şöhret getirdiği Emali manzumesiyle âdetâ özdeşleşmiş bir kelimacı olarak tanına gelmiş ise de hakikatte kendi döneminin ün kazanmış fakih ve muhaddisi olduğu bilinen bir gerçektir. Aynı zamanda o, İslam literatüründe edebiyata düşkün ve bu alanla uğraşan¹⁰ belli başlı bir edip ve şair olarak tanınmaktadır.¹¹

Kendisinin, birkaç ilim dalında İslam âlemine zuhur etmesini başarabilen Ûşî, Kırgız Cumhuriyeti'nin güneyindeki en eski şehirlerden sayılan Oş'ta dünyaya gelmiştir ve burada büyümüştür.¹² Müellifin doğduğu Oş şehri tarih sahnesinde en eski şehirlerden birisi olarak Mîlattan önceki ilk bin seneyi de içine alan üç bin senelik geçmişe sahip önemli bir şehirdir.¹³ Bu şehir Ûşî'nin yaşadığı dönemde büyük üç giriş kapısı bulunan, etrafı surlarla kuşatılmış ve köşk, varoşların da yapılmış olduğu imarlı bir şehirdi. Maaveraunnehir ehli nazarında mukaddes ve değerli sayılan, simsiyah taşlardan oluşan Sulayman dağı şehrin tam ortasında yer almıştır. Sulayman dağının bu ismi ve önem-değer taşıması yerli halk nezdinde söylenen, Süleyman (a.s.) peygamberin bu bölgede bulunması ve bu dağa çıkıp Allah'a ibadet ederek isticablı niyaz ve duada bulunmasıyla bu dağın kutsallık ve bereket kazanması inancına binaendir.

Velhasıl bu şehir Ûşî'nin döneminde Selçuklu Devletinin hükmü altındaydı. Bu devirlerde şehir bütün fende ve birkaç ilim dalında şöhret bulmuş âlimleri ve halkının nüfus çokluğuyla biliniyordu.¹⁴ Böyle bir merkezde dünyaya gelen Ûşî tahsil hayatına da bu şehirde başladı. Onun ilk tahsili Şeyhul-İslam Nasiruddin Ebu Abdillah Muhammed İbn Süleyman el-Ûşî'den hadis

ilmini öğrenmekle başladı ve ondan sema yoluyla Ebu Bekir Muhammed b. Ebi Ali Tusi'nin «Tabakatını» aldı. Hadis öğrenmekle kalmayıp aynı zamanda hocası Şeyhul-İslam Nasiruddin el-Üşî'nin rivayet ettikleri hadisleri «Müsnedi Enes b. Malik (r.a.)» ismi altında bir eser cem etmiş oldu. Büyük ihtimalle bu eser onun ilk tasnifiydi. Sonra Maaveraannehrin başkenti Semarkand'e gitti. Orada Hanefi ulemalarından olan iki büyük imamın birisi ve Üşî'nin kendisinden icazet yoluyla Tirmizi'nin «Camisini» sema yoluyla almış olduğu Muhammed b. Abdulhamîd el-Usmandı idi. İkincisi de es-Seyyid eş-Şerif Nasiruddin Ebul-Kasım Muhammed b. Yusuf b. Muhammed el-Alavî el-Hasanî es-Semarkand idi. Üşî bu iki imamın tasnif ettiği eserlerini ve Hanefi mezhebinin akâid, fıkıh alanında yazılmış olan kitapları okumakla yetinmeyip ek olarak es-Semarkandi'den Marvazi'nin «Kitabul-İknasını» ve Zandavisati'nin «Ravzatal-ulemasını» ve Ebu Ubeyd'in «Garîbul-Kuranını» okumuştur.¹⁵

Üşî'nin gitmiş olduğu Semarkand'de Hanefilere has meşhur **Kusam** medresesi vardı. Daha sonra Siracuddin el-Üşî İmam Zahiruddin Ebu Mahasin Hasan b. Ali b. Abdulaziz el-Buhari el-Marginani'den Buhari'nin «Sahihini» almıştır.¹⁶

Önceden İslamî ilimler bir bütünlük arz etmekteydi. Dolayısıyla Üşî de, o dönemlerde yaşayan âlimlerin ilim tahsil etmedeki usul ve fîru ilimlerini beraber elde etme özelliğine mazhar olmuştur. O bu gayretler içerisinde Kadı Ebu Sabit Hasan b. Ali b. Muhammed el-Pezdevi'den Haddadi'nin «Uyunul-Mecalisi» ile Ebu Muti en-Nesefî'nin «el-Lü'lüyatını» almıştır. Daha sonra İmam Ebul-Kasım Mahmud b. Ali b. Nasır en-Nesefî'den Ebu Leys'in «Tenbihi» ile Daylami'nin «Firdavsul-ahbarını» ve Belhi'nin «Kenzul-ahbarını» tahsil etmiştir.¹⁷

Onun bu şekilde devam eden tahsiline şahid olurken kendi zamanındaki itibar gören birçok eserleri olgun ilim ehlinde almaya gayret gösterdiği görülmektedir. Çünkü ilmi ehlinde almak eğitimin önemli gerekenlerinden olduğu herkesçe malumdur. Müellifimizin hayat tercümesi hakkında malumatların çok az olduğunu göz önünde bulundurarak ulaşabildiğimiz tahsil dönemindeki malumatları aktarmaya devam etmeyi uygun gördük.

Binaen aleyh Üşî'nin, Kadı Zahiruddin Ebul-Kasım Ali b. Huseyn b. Abdillâh el-Bistami'den Kuda'inin «Şihabul-ahbarını» ve Kadı Seyfuddin Muhammed b. Yakub Bancahiri'den Sarahsi'nin «el-Yavakitini» de tahsil ettiğini zikretmiş olalım.¹⁸

Böylece onun hayat tercümesini özetleyecek olursak, amelde İmam Ebu Hanife'nin, itikadda İmam Maturidi'nin yolundan gittiği ve ilim, takva, önderlik gibi ediplik konularında şöhret bulmuş belli başlı kadı imamlardan fıkıh öğrendiği, hadisleri tahammül ettiği ve dinin aslı dediğimiz akaid /kelam ilmini tahsil ettiği görülmektedir. Bunların bir sonucu olarak da İslam âleminde bir muhaddis, fâkih, edîp ve mütekellim kimliğiyle belli bir konumunu alabilmiştir.

Üşî, hayatının sonraki aşamalarını ilim okutmak, talebe yetiştirmek ve insanlara her konuda öğüt ve nasihatlerde bulunmakla geçirmiştir. O, özellikle insanlara bazı meseleler üzerinde meydana gelen olaylar karşısında onların ihtiyaçlarını karşılayarak fetvalarda bulunmakla ilmi çalışmalarını devam ettirmiştir.¹⁹ Ayrıca onun Oş ve Fergana şehirlerinin kadılığını yaptığı net olarak bilinmektedir.²⁰ Bunların yanı sıra Allah'ın bir kulu olarak onun çok hac yapan birisi olduğu da belirtilmektedir.²¹

İslam dininin gelişmesinde, yaşanmasında ve yayılıp devam etmesinde takdir edilecek kadar emek harcaması ve hayatını bu uğurda adanması kendisine İmamul-Haremeyn ve Müftül-ümme²² ünvanını beraberinde getirmiştir.

Üşî'nin birkaç öğrencileri olmuştur. Bunların içerisinde belirgin olarak Kadı İmam Zahid Ebu Nasır Ahmed b. Muhammed b. Umar el-Atabi el-Buhari'dir ve ona icazet vermiştir.²³

Künyesinden anlaşılacağı üzere geride Muhammed ve Hasan isimli iki çocuk bırakmıştır.²⁴

Sıracuddin Ali b. Osman el-Ûşî başta hadis olmak üzere fıkıh ve akaid alanlarında güzel eserler yazmıştır.²⁵

2. UŞİ'NİN KİMLİĞİ

A. UŞİ'NİN BİR MUHADDİS OLARAK HADİS ALANINDAKİ KONUMU

Sıracuddin Ali b. Osman el-Ûşî, daha ağırlıklı olarak hadis alanında meşgul olmasına rağmen ve bu alanda daha çok eserler tasnif ettiği halde, İslam dünyasında kelimacı olarak tanınmıştır. Oysa onun hayat tercümesine ve telif etmiş olduğu eserlere baktığımız zaman bir kelimacı olmandan daha ziyade bir muhaddis olduğu görülür.

Kaynaklarda zikredilen tüm malumatlara dayanarak ona nisbet edilen eserlerini sayacak olursak, toplam sayısı 11-12ye ulaşmaktadır. Bunların içinden altısı hadis alanıyla ilgili olup, onun telif etmiş olduğu eserlerin %60'ını oluşturmaktadır. Diğer kısmını da kelim ve fıkıh alanında yazmış olduğu eserler oluşturmaktadır.

Ûşî hadis ehli nazarında diğer ünvanlarının yanı sıra bir muhaddis olarak da kabul edilmektedir.²⁶ Kısıtlı da olsa onun hakkında bize ulaşan kaynaklara göre, o ilim tahsiline ilk olarak doğup büyüdüğü Oş'ta başlamıştır. Bu şehrin o dönemlerde belli bir ölçüde din bilimlerinin merkezi haline gelmiş olduğunu daha önce zikretmiştik. Ûşî burada ilk olarak Şeyhul-İslam Nasiruddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Süleyman el-Ûşî'den hadis ilmini öğrendi ve bu şeyhinden Ebu Bekir Muhammed b. Ebi Ali et-Tusi'nin «Tabakatını» sema yoluyla almıştır. Yine Tusi'nin rivayet ettiklerinden «Müsnedi Enes b. Malik an Resulillah (s.a.v)» adı altında bir eser cem etmiştir. Bu eser onun bu alandaki ilk tasnifydı.

Onun hadis tahsilini gözden geçirdiğimiz zaman, yaşadığı dönemin büyük hadis hocalarından meşhur hadis mecmualarını sema yoluyla aldığı bilinmektedir. Bunların başında Tirmizi'nin «Camisi», Marvazi'nin «el-İknası», Zandâvisati'nin «Ravzatul-uleması» gelmektedir. Daha sonra Buhari'nin «Sahihini», Haddadi'nin «Ûyunul-mecalisini», Neseфи'nin «el-Lü'lüyatını», Ebu Leysin «Tenbihini», Daylami'nin «Firdavsul-ehbarını» ve Sarahsi'nin de «el-Yavakitini» sema yoluyla aldığı zikredilir.²⁷

Ûşî'nin, hadis alanında ders aldığı hocalar şunlar olmuştur:

1. Şeyhul-İslam Nasiruddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Süleyman el-Ûşî.²⁸ Bu şahıs onun Oş'taki hocası ve hemşehrisiydi. Sıracuddin Ali b. Osman el-Ûşî daha sonra tahsilini meşhur Semarkend'e giderek devam ettirmiştir ve şunlar da onun Semarkend dönemi hocalarıdır.

2. Muhammed b. Abdulhamîd el-Usmândî,

3. es-Seyyid eş-Şerif Nasiruddin Ebul-Kasım Muhammed b. Yusuf b. Muhammed el-Âlavî el-Hasanî es-Semarkandî,

4. İmam Zahiruddin Ebul-Mahasin Hasan b. Ali b. Abdulaziz el-Buharî el-Marginanî.²⁹

Ûşî'nin hadis alanında bu kadar mesafe katetmesi ve belli bir mertebeye ulaşması onun birkaç hadis eserlerini yazmasını sağlamıştır. Onun bu alandaki tasnif etmiş olduğu eserlerinin bir kısmı da günümüze ulaşmış, bir kısmı da henüz elimize ulaşmış değildir. Yukarıda onun ilk tasnifi olarak değindiğimiz «Müsnedi Enes b. Malik an Resulillah s.a.v.» eseri bize nüsha halinde elimize ulaşmıştır.³⁰ Bağdadi'nin ve Kâtip Çelebi'nin Ûşî'ye nisbet ederek zikrettikleri «Meşarikul-anvar»³¹ ve «Sevakibul-ahbar»³² eserleri ise bize ulaşmış değildir.³³ Ancak onun bir hadis mecmuası olan ve Ûşî'nin kendi çapında bir muhaddis olduğunu ispatlamamıza kaynak

teşkil eden ve ışık tutacak eserleri «Gururul-ahbar va Dururul-aş'ar» ile «Nisabul-ahbar li Tezkiretil-ahyar» isimindeki iki telifidir. Bu iki eser 100 bapta 1000 kısa hadis bulunan bir müntahabat şeklinde ihtisar edilip, nüshaları Berlin'de, Münih'te, Kahire'de ve bir parçası da Musul'da bulunmaktadır.³⁴ Özellikle Ūşî'nin «Nisabul-ahbar li Tezkiretil-ahyar» eseri çok yaygındır ve el yazısı halinde dünya kütüphanelerinde birçok nüshaları bulunmaktadır. Örneğin sadece Türkiye'nin çeşitli kütüphanelerinde 17 nüshası vardır.³⁵ Bunların dışında bir nüshası da Azerbaycan'da Bakû İlimler Akademiyasında 1094/1683 seneli, nesih hat ile yazılmış 144 ile 189 sayfa aralarında, 122 numaralı olarak kayıtlıdır.³⁶ Yine Mısır'da Kahire Üniversitesi Kütüphanesinde de bulunmaktadır.³⁷

Ūşî sözünü etmekte olduğumuz «Nisabul-ahbarını» gayet düzenli bir şekilde konularına göre baplara ayırmıştır. Kitap 100 baptan oluşmaktadır. Bu kitabı tasnif ederken 14 hadis kitabından sahih, kısa ve öz hadisleri toplamıştır.³⁸ Bu titizlik onun hadislere ne kadar önem verdiğini, hadislerle bağlılığını ve hassaslığını gösterir. Özellikle dikkat edilecek ve takdir edilecek şu hususu da belirtmek gerekir. O gerçek bir muhaddis olarak ve bu ilme de vâkıf olduğunu ortaya koyarak bu eserinde hadisleri naklederken hadis ilmindeki usul ve kurallara uygun hareket etmiş, bilhassa kimin hangi kitabından seçerek aldığına dair **rumuzlar** kullanmıştır.

Mesela bu rumuzları kullanırken Marvazi'nin «el-İknasına» [İ]; Ebu Leys'in «Tenbihine» [ت]; Tirmizi'nin «Camisine» [ج]; Zandavisati'nin «Ravzatul-ulemasına» [ر]; Kudai'nin «Şihabul-ahbarına» [ش]; Buhari'nin «Sahihine» [ص]; Tusi'nin «Tabakatına» [ط]; Haddadi'nin «Uyunul-mecalisine» [ع]; Deylemi'nin «Firdavsül-ahbarına» [ف]; Balhi'nin «Kenzul-ahbarına» [ك]; Ebu Mut'i en-Neseфи'nin «Lü'lüyatına» [ل]; Ebu Bekir el-Vasiti el-Hanefi'nin «Nufatına» [ن]; Serahsi'nin «Yavakitine» de [ي] harfleriyle işaret vermiştir.³⁹

Ūşî bu kitabına mukaddime de yazmıştır ve bu kitabı hakkında; «Ben bu kitabı daha önce cem, tasnif, dizi ve telif etmiş olduğum «Gururul-ahbar» kitabımdan özetledim. İhtisar etmiş olduğum bu eserde ilim talep edenlere kolayca bir ulaşım yolu olması için ve onu yazıp istinsah edecek olan kâtiplere de zorlukları defetmiş oldum. Sonra da bu kitabımı «Nisabul-ahbar li Tezkiretil-ahyar» diye isimlendirdim» ifadelerine yer vermektedir.⁴⁰

Bu kadar malumatlardan sonra özet olarak Siracuddin el-Ūşî'nin, mütekellim ve fakih olmakla beraber aynı zamanda Selçuklu Devleti döneminde yaşamış Maaveraunnehir müteahhirin muhaddislerinden olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.⁴¹

Son söz olarak da Ūşî'nin hadis alanındaki değerlendirmede bulunduğumuz yaygın ve sahih hadisler mecmuası olan «Nisabul-ahbar» eserinden teberrüken ve usulen bir hadis arz etmekle iktifa etmiş olalım:

من رأى منكم منكراً فليغيره بيده فإن لم يستطع فليأمره به فإن لم يستطع فليقلبه.

«Sizden kim bir kötülük görürse, ona eliyle mani olsun! Buna gücü yetmezse, diliyle mani olsun! Buna da gücü yetmezse kalbiyle o işi beğenmesin»⁴²

Bu hadis hemen hemen bütün sahih kabul edilen büyük hadis kaynaklarında geçmektedir.⁴³

B. UŞİ'NİN BİR FAKİH OLARAK FIKIH ALANINDAKİ KONUMU

İ.Ebu Hanife'nin İ.Maturidi'nin düşünceleri etrafında kurulan Maaveraunnehir sünî kelim ve fıkıh ekolü, İslam tarihinde kendine özgü görüşleri bulunan orijinal bir ekol olarak ortaya çıkmış ve itikadi alanda olduğu kadar fıkıh alanında da çok etkin bir rol oynamışlardır.

Bu ekolün önemli şahıslarından biri de âlim mütekellim, muhaddis, edip, şair ve fakih

Siracuddin Ali b. Osman el-Ûşî'dir. Künyesi, Ebu Muhammed ve Ebul-Hasan⁴⁴ olup lakabı Şemsul-İslam, Siracud-Din ve İmamul-Haremeyn'dir⁴⁵ Bağdadi onun ölüm tarihini 575/1179 olarak zikretmektedir. Buna göre XII. asırda yaşamış olan bu zat Selçuklular döneminde belli bir seviyede medeniyet ve ilim merkezi haline gelmiş olan Oş şehrinde dünyaya gelmiştir. Bu şehir Kırgızistan'ın güneyinde bulunan ikinci başkent olarak kabul edilen en eski tarihi bir şehirdir. Ûşî'nin doğduğu ve yetiştiği bu şehir bugün de bu adı taşımaktadır ve bu bölgelerde merkezliğini korumaktadır.

Daha önce müellifin hayatından söz ederken onun tahsiline ilk başta Oş'ta başladığını ve sonraları Semarkand'de devam ettiğini zikretmiştik. O dönemlerde Semarkand'de Hanefiliğin meşhur Kusam medresesi vardı.⁴⁶ Ûşî burada, o dönemlerde sadece bir alan üzerinde ihtisaslaşmayıp din bilimlerini bir bütünlük çerçevesinde bulunduran geniş donanımlı âlimlerden eğitim almıştır ve kendisi de yaşadığı dönemde mütekellim, muhaddis ve fakih kimliğiyle tanınan ve bu sahalarda takdir edilen birisi olarak tanınıyordu.⁴⁷

Siracuddin el-Ûşî, dini ve akli ilimlerin birçoğunda önemli bir yere sahip olmakla birlikte, bilhassa fıkıh alanında kendisine layık olduğu ihtimamın gösterilmiş olduğu söylenemez. Çünkü Ûşî'nin bu alandaki eserleri ve görüşleri yeterince işlenmiş veya araştırmalar yapılmış değildir. Oysa Ûşî, bir fıkıh geleneğinin önemli temsilcilerinden sayılır. O bu alanla ilgili eserler kaleme almıştır ve bize onun iki eseri ulaşmıştır. Ûşî bir fakih olarak hayatını bu alanda ilim okutmak, talebe yetiştirmek, insanlara öğüt ve nasihatlerde bulunmak ve onların güncel meselelerindeki fikhî ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle fetvalarda bulunmakla geçirmiştir. Özellikle o dönemlerin büyük şehirleri konumunda olan Oş ve Fergana şehirlerinin kadırlılığını üstlenmiştir ve bu görevi uzun müddet devam ettirmiştir.⁴⁸ Bunların bir sonucu olarak da yaşadığı dönemde bu yörelerin fıkıh alanındaki reisi olarak kabul edilmiştir ve «ümmetin müftüsü» ünvanıyla vasıflanmıştır.⁴⁹

Ûşî, hadis, itikad ve fıkıh olmak üzere her üç alanda ihtisaslaşma geleneğini sürdürebilen çok az sayıdaki şahıslardan birisidir. Çünkü sözünü etmekte olduğumuz âlim Ûşî için kaynaklarda hadis, itikad ve fıkıh konularına vakıf anlamında muhaddis, mütekellim ve fakih ünvanı kullanılmıştır.

Fakih Siracuddin el-Ûşî bir fıkıh geleneği içerisinde yetişen ve düşünceleri bu çerçevede şekillenen bir âlim olması dolayısıyla, bu alanla ilgili eserler yazdığı malumdur. Ona bu alanda nispet edilen eserlerin sayısı iki tane olup, ikisi de günümüze ulaşmış durumdadır.⁵⁰ Onun bu alandaki belirgin eseri «al-Fatava as-Siraciyyasıdır». Müellif bu eseri, Kâtip Çelebi'ye göre 2 Muharrem 569 (14 ağustos 1173) yılında Oş'ta tamamlamıştır.⁵¹ Eser fıkıh kitaplarının birçoğunda bulunmayan nadir vakıalar üzerine vermiş olduğu cevap ve çözümleri içermektedir ve onun bu kitabı Sicistani'nin «Münyatül-Müftisini» yazmasında başvurduğu iki kaynaktan birisi olduğu bilinmektedir.⁵²

Siracuddin Ali b. Osman el-Ûşî bu fetva kitabında diyor ki: «Bir kimseye selam verirken, cem (çoğul) olarak vermeli, çok kimseye verir gibi vermelidir. Çünkü mümin yalnız değildir. Muhafaza melekleri (ve kirâmen kâtibin adındaki iki melek onunla beraberdir.)»⁵³

Bir diğer eseri de «Cevahirul-ahkam» dır. Bu eseri de Hanefi fikhının fer'î meseleleri hakkında olup, müellif bu eserini Fars dilinde ele almıştır. Eser 569/1174 senesinde tamamlanmıştır. Süleymaniye kütüphanesinin Ayasofya kısmında elyazısı ile kaleme alınmış halde bulunmaktadır ve 2/1033 numarada 62 ile 159 sayfalar arasındadır. Bu elyazması nüshayı eş-Şerif Muhammed b. Seyyid Ali 825/1422 senesinde Kastamonu'da yazmıştır.⁵⁴

Fıkıh alanındaki birikimlerini eserler halinde bırakmaya çalışan Ûşî, hâsıl olan kanaatimize göre Hanefi mezhebinin kurucusu İmam Ebu Hanife'ye fıkıh konularındaki bağlılığıyla hatta onun görüşlerini savunmasıyla ve az da olsa bu mezhebin yayılmasına katkıda bulunmasıyla di-

kkatleri çeker. Fıkıhta, kendisine kadar ulaşan Hanefî fıkıh kültürünü değerlendirmek süratiyle o dönemin fıkıh kitaplarının birçoğunda bulunmayan bazı meseleler üzerine çözümler getirebilme kapasitesine sahip olmuştur. Hanefî mezhebinin görüşlerine bağlı kalarak bazı konular üzerinde dinî yorumlarını koyabilmiştir.

Yukarıdaki kısaca sözünü etmiş olduğumuz eserlerine dayanan bu iktibaslar ve ulaşabildiğimiz kısıtlı malumatlar ışığında özet olarak Uşî'nin fıkıhçılık yönü değerlendirilecek olursa şu sonuçları söylemek mümkündür:

Uşî bir fâkih olarak Hanefî mezhebini anlama, yorumlama ve mezhep görüşlerini sonraki nesillere aktarma çabası içerisinde olmuş, bu alanda eserler telif etmiş ve hayatının büyük bir kısmını bu alanda hizmet etmeye adanmış birisidir. Mezhep imamlarından gelen mutlak fetvaların özel hallerde tatbikinin yolunu göstererek insanların fikhî meselelerindeki ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle Fergana ve Oş diyarlarında oldukça etkili olmuştur.

Bütün bunlar onun mensup olduğu mezhebin fikhî birikiminin sistemleştirilip bir fıkıh ekolü olarak kurumsallaşmasına katkısının bulunduğu ve bu mezhebin bir âlimi olarak faaliyetlerini de bu çerçevede sürdürdüğünü gösterir.

C. UŞÎ'NİN BİR EDÎB VE BİR ŞAİR OLARAK İSLAM EDEBİYATINDA YER ALMASI

لقد ألبست للتوحيد نظما ——— بديع الشكل كسحر الحلال

يسلي القلب كالبحرى بروج ——— ويحي الروح كالماء الزلال

Ehlisünnet üzere, tevhit hakkında yazdım, helal olan acayip sihir gibi, tesirli oldu nazmım.

Bu şiirler, mümin kalplere müjde gibi neşe verir ve tatlı su gibidir ruhlara hayat verir.

Şair, ismi fail kalıbında bir kelime olup, çoğulu “şuara”dır. Arap dili âlimleri bu kelimenin “ş-’-r” kökünden istikak ettiğini kabul etmişlerdir ve Kur’anda “sezmek, farkına varmak” manasında geçen ve bazen “âlime”(bildi) fiili ile münavebeli olarak yer aldığı görülen “şa’ara-”ye bağlamışlardır.⁵⁵

Lügatçiler şa’ara ve şa’ura’ye (birinci ve beşinci bablardan) fillerinin “nazmetmek, şiir söylemek” manasını da kaydetmekle beraber bu hususta şevahit zikretmemişlerdir.⁵⁶

Bazı salahiyetli âlimler şair ile kâhinin muhtemelen aynı olduğunu isbat etmeye çalışmışlardır. Ancak bu herhangi bir şekilde itibar edilecek ve çoğunluk tarafından hiç de kabullenilecek bir görüş değildir. Çünkü İslam dinî şiir ve şaire yaklaşımını gayet açık, net bir şekilde beyan etmiştir:

«Şairlere gelince, onlara da sapıklar uyarlar»⁵⁷ ve devamında «Ancak iman edip, salih amel işleyeuler, Allah’ı çok zikredenler ve zulme uğratıldıktan sonra üstün gelmeye çalışan (şairler) bunun dışındadır....»⁵⁸ buyurulmuştur.

Muhammed İbn İshak şöyle demiştir: Yukarıdaki ilk ayet inince Hassan İbn Sabit, Abdullah İbn Revaha ve Ka’b İbn Malik ağlayarak, Allah’ın Resulüne geldiler ve «Biz de şairiz, ayet bizi kapsıyor mu?» diye sordular. Peygamberimiz (s.a.v) de «Ancak iman eden, salih amel işleyen ve Allah’ı çok zikredenler bunun dışındadır....» ayetini okuyarak onları teselli etti.⁵⁹

İman ve salih amelden yoksun olan şairlerin şiirleri; yalnız nefsin duygularını, zevkini veya iğrenmesini gıcıklayan duygulardır. Bu yüzden şairler eğri doğru, iyi kötü her konuya dalar, her vadide otlar, ne kadar şaşkınlık ve şiddetli, abartılı arzuya dalarsa o kadar etkili olacağını düşünerek aşırı gider.⁶⁰

Ancak iman edip salih amel işleyen şairler böyle değildir. Hz. Ayşe'den: «Şiir de söz cümlesindedir. İyisi iyi, kötüsü kötüdür», Hz. Ömer'den: «Kimi beyan vardır ki, hikmetlerin ta kendisidir» demişlerdir.⁶¹

Peygamberimiz, şairler hakkında hususi bir tavır takınmıştır. Bununla beraber şiir menedilmemiş ve şairler Arap medeniyetinde sağlamca yerlerini almışlardır. Muhtelif rivayetler, Peygamberi hemen takip eden haleflerinin eski şiirde mütebahhir olduklarını göstermektedir.⁶² Özellikle Ali b. Ebi Talibe muhtemelen hiçbir mevsuk olmayan çok sayıda şiir isnad edilmiştir. Peygamberimiz, birtakım gayelere ulaşmak için birçok şair, bilhassa Mekkeli müşrik düşmanlarına karşı müessir şiirler söyleyen Hassan b. Sabitten faydalanmıştır.⁶³ Hz. Peygamber şair Hassan İbn Sabit'e «Müşrikleri şiirleriyle hicvet, bil ki muhakkak Cebrail de seninle birliktedir.» buyurmuştur.⁶⁴

Çok eski zamanların şairleri şiirlerini güzel kelimelerle doldurmaktan hoşlanırlardı. Bu sebeple bilhassa şiirleri süslemek için büyük miktarda nadir kelimeler kullanıyorlardı. Bu adet hicretin ilk asrından sonra terkedilmiştir.⁶⁵ İslam dininin insanların kalbine ve yaşamlarına yerleşmeye başlamasıyla şiirlerin de mevzuatları da değişime uğramıştır. Bu devirlerden itibaren kâinata, insanlığın değerlerine, yaratılış gayelerine ve çevresindeki olup bitenlere tamamen farklı bir bakış açılarıyla bakan geniş ufuklu, İslam ruhlu şairler de zuhur etmişlerdir. Böyle bir anlayış ve algılayışlara sahip bazı şairlerin, Allah'ın vermiş olduğu maharetlerini daha çok dini insanlığa ulaştırma ve anlatma konusunda bir ulaşım ve hizmet aracı olarak kullandıklarını görmek mümkündür. Zira bunlar aynı zamanda kendi devirlerindeki dini bilimlere hakim olmuş, aklın yanısıra akıl üstü vahiy kaynaklarından beslenmiş ruhaniyetlere ve zihinlere sahip şairlerdi. Kimileri hakim oldukları herhangi bir dinî ilmin kaide ve kurallarını, kimileri de o ilmin esaslarını ve özetini şiirler haline sokarak insanlık için hizmette bulunmuşlardır. Çünkü bilgilerin şiir halinde olması, insanların o bilgileri daha rahat kolay bir şekilde ezberlemelerini ve zihinlerde uzun müddet unutmaksızın taşımalarını sağladı. Böyle bir manzume çalışmaları Arap Dili Grameri, Hadis ilmi, Fıkıh ilmi ve Akaid ilmi üzerine yapılagelmiştir.

Bizim kendisinin bir edip, şair olarak İslam edebiyatında yer aldığını isbatlamaya çalıştığımız şair Siracuddin Ali b. Osman el-Üşî de kelim alanında **sadaka-i cariye** mesabesinden sayılan «el-Emali» manzumesini yazmıştır.

Üşî bir şair olarak Emalisinin ilk beytinde «incilerin dizilişi gibi» diye kalıba soktuğu şiirlerini bu şekilde tasvir ederek, canlandırmış olduğu beyitlere iyice dikkat edecek olursak manzumesinin bu kadar büyük rağbet göreceğini o anda kestirerek emin olduğu fark edilir. Bu sözümüzün delili olarak da konu başına koyduğumuz beyitleri gözden ve kalpten geçirerek şairin Edebiyat alanındaki büyük kabiliyetinin ve belli bir konunun olduğunu görmüş olalım. Şair diyor ki:

لقد ألبست للتوحيد نظماً ————— بديع الشكل كسحر الحلال

«Sihrin helal kısmı gibi tevhid ilmine şiiri güzel bir elbise gibi giydirdim.»

Bu beyitte «sihrin helal kısmı gibi» ifadesini kullanmıştır. Bu tasviriyle şairimiz, şiirlerinin belagat yönünü, görkemliğini, güzelliğini okuyucunun iç dünyasını büyülemesi ve cazip hale getirmesi bakımından sihrin büyüleyici, çekici özelliğine benzeterek yukarıda da dediğimiz üzere eserinin her zaman rağbet göreceğini garantilemiş olmaktadır. Bu ifadeleri kullanan şairimiz

böylece bütün büyük şairlerin her zamanki adetleri üzerine, yazmış oldukları şiirlerinin belagat ve mana açısından değerinin üstün derecede olduğunu beyan eden edebi bir üslub kullanmıştır. Yine şair aynı beytin ilk mısrasında:

«**Tevhid ilmüne şiiri güzel bir elbise gibi giydirdim.**» diye istiare yoluyla son derece belagat üslubunu kullanmıştır. Şair mecâzî manada nazmetmeyi (şiir yazmayı) elbise giydirmeye, nazmetmiş olduğu manzumeyi de elbiseliye benzetme yapmıştır. Çünkü nasıl ki elbise, onu giyenin süsü ve ziynetiyse, nazımla (şiirle) konuşmak da sözün süsü ve özüdür.

Ancak dikkat edilecek bir husus, şair kendisinin aynı zamanda kalamcı, muhaddis ve fakih derecesindeki bir âlim olduğu ve sihrin haram olduğunu bildiği halde “sahir gibi” lafzını seçmesi ve şiirinde söylemiş olması dindar bir okuyucunun zihninde soru ya da şaire karşı küçük bir tepkinin uyanmasına yol açabilir. İlk başta akla gelen sihrin dinen caiz olmaması nedeniyle okuyucunu gerekirse şairi tenkit etmeye yöneltebilir. Fakat şair burada son derece bir hassasiyet ve incelik göstererek “helal sahir gibi” (yani sihrin helal kısmı gibi) cümlesini seçmiştir.

Dolayısıyla okuyucu bu beyte mana verirken, “sihrin helal kısmı gibi” anlamını yüklemesi gerekir. Çünkü hadisi şerifte:

«**Güzel konuşmakta sahir vardır**» buyurulmuştur.⁶⁶ Bu demektir ki; güzel konuşmada karşıdaki insan için etkileyici bir güç vardır. İşte bu bakımdan güzel konuşma sihre benzetilmiştir. Ancak sahir haramdır. Güzel konuşmak ise helaldir. Dolayısıyla edip ve şairimiz Siracuddin el-Uşî'nin kullanmış olduğu ifadenin inceliği buna dayanmaktadır.

«Dercül-meali fi şerhi Bed'il-amali» eserinin sahibi âlim Muhammed b. Ebu Bekir b. Cema'a (ö:819/1416) hemşehrimizin Emali kaside kitabının şiir sanatındaki ve ilmi yönündeki başarılarını takdir ettiğini ve değer verdiğini ifade etmiştir. Tüm şiir satırlarının sonu “âli, ôli” kâfiyesiyle sona ermesi edebiyat usul ve kurallarına uyar diye Uşî'nin şiiri kalıba dökmesindeki kabiliyetini dile getirmiştir.⁶⁷

Özellikle bazı edip ve şairler tarafından da takdir edilen bu manzume onların dikkatlerini zorunlu olarak kendisine çekmiştir. Bu edebiyatçılar, şairimizin yazdığı manzumesindeki beyitleri beşlemişlerdir.⁶⁸ Böylece her kıtası beş mısradan meydana gelen şiirler haline getirerek çalışmalarında bulunmuşlardır.

Uşî'nin, Emalinin dışında da bir şair olarak yazmış olduğu şiir eserleri az çok bilinmektedir. Örneğin: Onun «Gurarul-ahbar va Durarul-aşar» adlı eserinde nebevi hadislerinin yanısıra hikmet, öğüt nasihat, edep ve ahlak konularında şiirler nazmettiği zikredilmektedir.⁶⁹ Ama ne var ki şairin bu eserlerine ulaşabilmiş değiliz.

Diğer başka bir husus onun Fars Dilini iyi bilmesidir.⁷⁰ Bu özellik genellikle edebiyata zevki olan ve şiirlerle ilgilenen büyük edip, şairlerde rastlanabilen bir ayrıcalıktı. Halk içinde dolaşan «Arap Dili Kuran dili, **Fars Dili Edebiyat dili**, Türk Dili asker dili» tabirinden de anlaşılacağı üzere, Fars Dili zamanında Edebiyat dünyasında zengin, belîğ ve tatlı dil olma özelliğiyle müessir lisan olduğu malumdur. Uşî'nin bazı eserlerini bu dilde kaleme almış olması ve Fars Diline hâkim olması, onun kendi dönemindeki edip ve şairlerden olduğunun bir kanıtı sayılır. Bu arada Uşî'nin, muteber Tabakat ve diğer İslami kaynaklarda, Mütekellim, Muhaddis ve Fâkih olarak zikredilmenin yanısıra hep Edip, Şair olarak da zikredildiğini belirttikten sonra yine onun Emali manzumesindeki bir beyit üzerine söz etmiş olalım:

يسلي القلب كالبشرى بروح ——— ويحي الروح كالماء الزلال

Bu şiirler, mümin kalplere müjde gibi neşe verir ve tatlı su gibidir ruhlara hayat verir

Şairimiz, şiirlerinin Tevhid ilmini çok güzel beyan ettiğini ifade ederek diyor ki: Bu şiirler tıpkı hayırlı haberler içeren bir müjde gibidir ve tıpkı susayanın susuzluğunu gideren tatlı su gibidir. Nasıl ki bir insan müjdeli bir haberi duyunca mutlu ve neşeli olacaksa, bu iman hakikatlerini beyan eden şiirleri okuyan okurun da gönüllü öylece mutlu, mesrur olur. Hakikatte tatlı temiz suyun her şeye hayat verdiği gibi bu iman esasları da insanın ruhunu diriltir, ona hayat verir.

Nitekim bir yazar ya da şair için eser kaleme alırken konu seçebilmek en önemli meseledir. Bu bakımdan edip, şair Siracuddin el-Üşî gerçek bir şair ferasetiyle edebiyat alanında büyük bir maharet ortaya koyarak her zaman var olan insan ruhaniyetinin azığı olan inanç konusunu şiir halinde ele alarak ebedi bir mevzu seçebilmiştir. Belki de asırlar öncesi yazılan bu manzumenin gönüllere hitab ederek bugüne dek İslam literatüründe kendi etkisini ve varlığını sürdürme gelmesinin hikmeti veya sırrı bundadır.

D. UŞİ'NİN BİR KELAMCI OLARAK KELAM İLMİNDEKİ KONUMU

Ali b. Osman Siracuddin el-Üşî el-Hanefî (ö:575/1179) Gazalî ile başlatılan sonraki dönem ve yeni ilmi kelim devrin kelimcileri arasında yer alan önemli isimlerden biridir.

Siracuddin el-Üşî, fakih ve muhaddis kimliğinden daha çok mütekelim kimliğiyle tanınan ve bu sahada takdir edilen bir âlim olmuştur. Üşî'nin kelim ilmine kazandırdığı en önemli yeniliklerden birisi Sünnî itikadını şifreler halinde nazmetmesi ve bu çalışmanın Maturidi kelimine dair yazılmış ilk manzume olmasıdır.

Daha önce Üşî'nin hayatından söz ederken onun, ilim tahsiline ilk başta kendisinin doğmuş olduğu Oş (Uş) şehrinde başladığını ve daha sonra esas kısmını Semarkand'de devam ettirdiğini söz etmiştik. Semarkand, eğitim ve öğretim faaliyetleri açısından son derece önemli ilim merkeziydi. Özellikle *Semarkand uleması, hem fıkhi hem hadisi bilen, kelim ilminde derinleşmiş ve bölgedeki bidatçilere ve delalet ehline karşı amansız mücadele veren kimselerdi.*⁷¹

Gerçekten bu özellikler kelim alanında sözünü etmiş olduğumuz Üşî'nin kimliğinde de bariz bir şekilde yansımış olduğunu görmemek mümkün değildir. Çünkü Üşî'nin hayatını ve kimliğini incelediğimiz takdirde hem fıkhi hem hadisi bilen, kelim ilminde derinleşmiş ve bu alanda eserler telif ettiğini görmekteyiz. Özellikle onun akaid alanındaki tertip ettiği Emali manzumesinden bu bölgelerdeki bidatçilere ve delalet ehline karşı amansız mücadele verdiğini beyitler içerisindeki bazen zımnen, bazen de açıkça ifade etmiş olduğu tenkitlerinden fark etmekteyiz. Bunlardan hareketle Üşî'nin diğer mezhep mensuplarının görüşlerine vakıf olduğunu, farklı fıkhi ve itikadi mezhepleri belli bir ölçüde iyi bildiğini, kendi dönemindeki din ve mezheplerin kendi metinlerinden ve bilhassa az da olsa felsefi eserlere de ulaşarak onları incelediğini ve haberdar olduğunu söyleyebiliriz. Zira bütün bunları ona nisbet etmemizde bize ışık teşkil eden emmalar onun Emali manzumesinde açıkça yansımaktadır.

Üşî'nin eğitim almış olduğu hocalarının kimler olduğu hususuna gelince onun hayatından bahsetmiş olduğumuz konuda zikretmiştik. Ancak burada bunların haricinde özellikle Doç. Dr. Sönmez Kutlu'nun İmam Maturidi'nin hocaları ve öğrencilerinden söz ederken hocamızın şu ifadelerine yer vermeyi yerinde bulduk. *"İmam Maturidi'ye eserleri kanaltıyla dolaylı olarak öğrenci olan sonraki âlimler; Maturidi'liğin oluşmasında ve fikirlerinin geliştirilmesinde onun ilk öğrencileri kadar etkili olmuşlardır. Bunlar arasında en fazla tanınanları Pezdevi, Sabuni, Üşî, Ebul-Muin en-Neseî, Ömer en-Neseî, ve Ebul Berekat en-Neseî'dir."*⁷²

Ûşî kelim alanında «Uyunul-mesaili fi ilmil-kelam», «Şerhu manzumi Ömer en-Nese-
fi» ve meşhur «Emali» manzumesini yazmıştır. Fıkıh ve hadis sahasında da eserler ele almış
olmasına rağmen daha çok kelim sahasında şöhret getiren Ûşî'nin Emalisi, onun kelim ilminde-
ki otoritelerden biri olmasını sağlamıştır. Bu tespitimizin bir kanıtı olarak birkaç pasajlar vermek
mümkündür. Sözelimi Ahmed Suphi Furat İslam Ansiklopedisinde “Zülkarneyn” maddesini
yazarken; **“Siracuddin el-Ûşî'nin Sünni İslam dünyasında büyük şöhret ve itibar bulmuş
olan Emalisinde “Lokmanla birlikte Zülkarneyn hakkında münakaşadan saktın” şeklindeki
tavsiyesi, nebi mi, yoksa veli mi oluşu ile olduğu kadar, şahsiyeti ile de alakadar olmalıdır. Bu
kasideyi şerh etmiş olan Muhammed b. Cema'a ve Ali el-Karı gibi müellifler, farklı rivayetlere
yer verirken bile bu tavsiyenin tesiri altındadırlar”**⁷³ ifadesini kullanmaktadır.

Yine müellifimiz, DİA ansiklopedisinin “Kelim” maddesinde Kelim İlminin Doğuşu ve
Gelişmesi konusu altında Sonraki Dönem ve Yeni İlmî Kelim mütekellimleri arasında zikredil-
irken⁷⁴ aynı maddenin literatür başlığı altında özellikle şu ifadeler yer almaktadır: «Müteahhirin
döneminde, Eşariyye ekolü güçlü kelamcılarca temsil edilmesinin de etkisiyle hakim kültür dur-
umuna gelince Maturidiyye ekolüne ilişkin yeterli eserler yazılmamakla birlikte onun bir kelim
ekolü olarak devam etmesini sağlayan bazı kitaplar kaleme alınmıştır. Necmeddin en-Nese'fi'nin
“el-Akaid”, **Siracuddin el-Ûşî'nin** “**el-Emalisi**” ... adlı eserler bunlar arasında sayılabilir.»⁷⁵

Ayrıca Seyyid Abdülzade Muhammed Tahir ve arkadaşı tarafından hazırlanan «Mahzenül-
ulum» adlı ilimler ansiklopedisinin “Kelim İlmi” bahsinde bu ilim hakkında bahsettikten son-
ra «*Ehli-sünnet Vel-cemaat akidesinin sahihini içine kapsamış olan kitaplardan usvetül-ulema
il-muhakkikin ve kudvetül-fudala il-müdekkikin Siracul-mille Ved-din Ali b. Osman el-Ûşî'nin
âlimler ve talebeler arasında şöhret bulan Emali manzumesini faydalı ve en uygun özelliklerinden
dolayı seçip sunmakta olduğunu*» bildirmektedir.⁷⁶

Bütün bunların yanısıra kelim alanında yapıla gelmiş çalışmalarda neredeyse hemen hemen
bütün kelamcılar tarafından Kelim İlmi Tarihi ve bu alanda yazılmış literatürler bahsinde Ûşî,
Emalisiyle birlikte hep zikredilmektedir ve İslam dünyasında ilim ehli tarafından yeteri kadar bir
kelamcı olarak takdir edildiği bilinmektedir.

Dipnotlar:

* Osh Memleketlik Universiteti Arashan Gumenitardık Institutu Teologiya Fakulteti (Bi-
shkek, Kırgızistan).

¹ Kâtip Çelebi, Keşfüz-Zunun, II,1224

² Kâtip Çelebi, a. g. e.II,2053

³ Kırgızistan'da ve Kırgızçada asıl ismi Oş olan bu şehir İslam literatüründe Arapça olarak
ismi mensup halindeki Uşî şekliyle yer almıştır.

⁴ Cemil Faik es-Sadiki, “Siracuddin el-Uşî, Kitabu Nisabil-ahbar li Tezkiretil-ahyar”, Hadis
Tetkikleri Dergisi, İstanbul 2005,III,sayı.I,sayfa.153.

⁵ A. g. d. s.153.

⁶ Kâtip Çelebi, a. g. e.

⁷ Ali el-Karı, Dav'ul-meali li Bed'i'l-emali, s.17

⁸ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, VII,270,

⁹ Kâtip Çelebi, a. g. e, II,2053,

¹⁰ Cemil Faik es-Sadiki, a. g. d,s.154

- ¹¹ İAA, VII,270,
- ¹² Omor Sooron Sofu, "Siracuddin el-Uşi", İslam Nuru dergisi, Bişkek 2000, sayı. III, s.36; Cemil Sadiki, a. g. d. s.153.
- ¹³ Ö.C.Osmonov, A.A.Asankanov, Kırgızistan Tarihi, s. 39- 44.
- ¹⁴ Cemil Sadiki, a. g. d, s.153.
- ¹⁵ Cemil Sadiki, a. g. d, s.153 -154.
- ¹⁶ Cemil Sadiki, a. g. d,s.154.
- ¹⁷ C.Sadiki, a. g. d, s.154.
- ¹⁸ C.Sadiki, a. g. d, s.154.
- ¹⁹ C.Sadiki, a. g. d,s.154
- ²⁰ İAA, VII,270.
- ²¹ C.Sadiki, a. g. d, s.154
- ²² Kâtip Çelebi, Keşfuz-Zunun, II,1954;C.Sadiki, a. g. d,s.154.
- ²³ C.Sadiki, a. g. d, s.154.
- ²⁴ C.Sadiki, a. g. d, s.154.
- ²⁵ Geniş malumat için bakınız: Hadis Tetkikleri Dergisi, SÜHA Danışmanlık Araştırma Yayıncılık, İstanbul 2005,III,sayı.I,sayfa153-158, nşr: Cemil Faik es-Sadiki.
- ²⁶ Bk. C. F.es-Sadiki, "Siracuddin el-Üşi, Kitabı Nisabil-ahbar li Tezkiretil-ahyar",HTD, III,I,s.153-158,
- ²⁷ 22-23. dipnotlara bak,
- ²⁸ C.Sadiki, a. g. d, s.153.
- ²⁹ C.Sadiki, a. g. d, s.153 -154,
- ³⁰ C.Sadiki, a. g. d, s.154.
- ³¹ İyzahtul-meknun, IV,483.
- ³² Keşfuz-Zunun, I,525.
- ³³ C.Sadiki, a. g. d, s.156.
- ³⁴ C. Brockelmann, İA, XIII,75.
- ³⁵ C.Sadiki, a. g. d,s.155.
- ³⁶ C.Sadiki, a. g. d s.155.
- ³⁷ C.Sadiki, a. g. d,s.155.
- ³⁸ Keşfuz-Zunun II,1954.
- ³⁹ A.g. e, II, 1954.
- ⁴⁰ C.Sadiki, a. g. d, s.155.
- ⁴¹ C.Sadiki, a.g. d, s.157.
- ⁴² İA, VII, 295.
- ⁴³ Müslim, "İman",78; Buhari, "İlim",28; Ebu Davud, "Melahim", 17; Tirmizi, "Rüya",1; Nesai, "İman", 17; Darimi, "Rüya",5; Muvatta, "Rüya",4; Müsned, 2.
- ⁴⁴ 11-12.dipnotlara bakınız.
- ⁴⁵ 13-14ve27.dipnotlara bakınız.
- ⁴⁶ Cemil Faik es-Sadiki, HTD, III I,sayfa.154, İstanbul 2005.

- ⁴⁷ C.Sadiki, a. g. d, s.153 -154.
- ⁴⁸ C.Sadiki, a. g. d, s. 153 -154.
- ⁴⁹ 27.dipnota bakın.
- ⁵⁰ C.Sadiki, a. g. d, s.157.
- ⁵¹ Kâtip Çelebi, Keşfuz-Zunun, II, 1224.
- ⁵² Kâtip Çelebi, a. g. e, II, 1224.
- ⁵³ İAA, VII,273 naklen.
- ⁵⁴ Cemil Sadiki, a.g. d, s.157.
- ⁵⁵ F.Krenkow, İA, XI,291.
- ⁵⁶ F.Krenkow, İA, XI,291.
- ⁵⁷ Şuara 26 /224.
- ⁵⁸ Şuara 26/227.
- ⁵⁹ Hamdi Döndüren, İnsanlığa Son Çağrı, II, 600.
- ⁶⁰ Hamdi Döndüren, a.g. e, II, 600.
- ⁶¹ Hamdi Döndüren, a.g. e, II, 600.
- ⁶² Mesela bk. Amjad Trabulsi, La Critique des Arabes, s.6, Damas 1956.
- ⁶³ F.Krenkow, İA, XI,293,
- ⁶⁴ Hamdi Döndüren, a.g. e, II, 600.
- ⁶⁵ F.Krenkow, İA, XI, 292.
- ⁶⁶ Buhari, "Tıp" 52; Ebu Davud, "Edeb" 5012.
- ⁶⁷ Omor Sooron Sofu, İslam Nuru Dergisi, sayı.3,sayfa.37.
- ⁶⁸ C.F.Sadiki, a. g. d, s.157
- ⁶⁹ C.F.Sadiki, a.g. d, s. 154.
- ⁷⁰ C.F.Sadiki, a.g. d, s.157.
- ⁷¹ Ebul-Muin en-Neseft, Tabsıratül Edille Fi Usulid-Din, I, 356, 360.
- ⁷² Sönmez Kutlu, İmam Maturidi ve Maturidilik, s. 20.
- ⁷³ Ahmet Suphi Furat, "Zülkarneyn", İA, XII, 652.
- ⁷⁴ Yusuf Şevki Yavuz, "Kelam", DİA, XXV, 200.
- ⁷⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "Kelam", DİA, XXV, 202.
- ⁷⁶ Seyyid Abdülzade Muhammed Tahir, Mahzenül-ulum, "İlmi Kelam", s.180-208.